

Aurelian Sacerdoțeanu, conducător al Arhivelor românești*

VASILE ARIMIA

Centenarul nașterii lui Aurelian Sacerdoțeanu îmi prilejuiește ocazia de a rememora câteva din faptele celui ce a fost mulți ani profesor universitar, director general al Arhivelor Statului, cercetător asiduu al tezaurului documentar arhivistic și mereu prezent, cu lucrări de specialitate, în istoriografia românească.

În primăvara anului 1944, frontul dinspre Răsărit se apropia de hotarele țării noastre. Arhiviștii de la Iași, în frunte cu șeful filialei, Gheorghe Ungureanu, erau preocupați de soarta arhivelor, de pericolul ce se întrezărea din cauza teatrului de război ce urma să fie în Moldova.

În acele vremuri, în incinta mănăstirii Golia, unde erau depozitate și arhivele, se găsea o subunitate germană, comandată de un tânăr ofițer. Cu acesta, Gheorghe Ungureanu a avut mai multe întrevederi, putându-se spune că între dânsii s-au stabilit relații bune. La una din întâlniri, ofițerul german l-a întrebat pe șeful filialei de ce nu evacuează arhivele, sfătuindu-l să facă aceasta cât mai repede, promițându-i chiar ajutor în acest sens. Cum măsura nu putea fi luată de Ungureanu fără acordul conducerii instituției, acesta a venit la București, la directorul general Aurelian Sacerdoțeanu, pentru a raporta. Desigur, evacuarea impunea o analiză temeinică: locul unde să fie evacuate arhivele, cu ce mijloace de transport și de unde fonduri pentru evacuare, ce personal să meargă la evacuare și care să rămână în Iași etc.

Directorul general a fost de acord cu evacuarea, recomandându-i lui Gheorghe Ungureanu județul Gorj și i-a dat și 30.000 lei, bani ce-i avea în acel moment la dispoziție. Aurelian Sacerdoțeanu, luând legătura cu organele județului Gorj, în vederea evacuării, s-a convenit să se meargă în comunele Copăcioasa, Scoarța și Bobu, debarcarea făcându-se în gara C.F.R. Copăcioasa. În pădurea de lângă Copăcioasa și Rudieni se construiseră niște depozite pentru muniție. Pentru descărcarea arhivei din tren, transportul cu carele, descărcarea și aranjarea în depozite se foloseau locuitori ai comunelor din împrejurimi. Oamenii care veneau cu carele de prin Scoarța și Bobu, la transportul muniției, seura, când plecau acasă, încărcau arhiva și o duceau prin comunele lor. O descărcau pe la oamenii care aveau spațiu, la cooperative (magazine), primărie, școli etc.

* Comunicare prezentată în cadrul manifestărilor organizate la Râmnicu-Vâlcea (octombrie 2004), cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Aurelian Sacerdoțeanu.

La Iași, arhiva a fost ambalată de personalul instituției și, cu ajutorul soldaților germani, transportată la gară cu camioane germane și trimisă în Gorj. Până la jumătatea lunii septembrie 1944, patru oameni, împreună cu Gheorghe Ungureanu, au lucrat la arhiva evacuată în Scoarța.

Cu toate că s-a lucrat numai noaptea, totuși au fost observate camioanele care au dus arhiva la gară. S-a lansat zvonul că arhiva a fost dată nemților.

În primăvara anului 1944, la Iași, una din clădirile în care mai rămăsese arhivă a fost bombardată și distrusă, cu documente cu tot.

După 23 august 1944, când s-au mai liniștit lucrurile, Gheorghe Ungureanu a revenit la Iași. Unii „grijulii” au cerut să fie arestat și judecat pentru că a dat arhiva nemților. Spre surprinderea acestora, începând cu a doua jumătate a lunii septembrie, arhivele adăpostite în Gorj au revenit treptat la Iași, cu oamenii care lucraseră în Scoarța.

Aceste informații le-am aflat de la Gheorghe Ungureanu, care, prin 1972-1973, a venit la București și a cerut conducerii Direcției Generale a Arhivelor Statului o mașină cu care să se deplaseze în Gorj. A fost în Scoarța, pe la oamenii care l-au ajutat în anul 1944, a discutat cu cei pe care i-a mai găsit în viață, mulțumindu-le încă o dată pentru sprijin.

Cu această ocazie a făcut fotografii pe unde a avut arhivele, cu oamenii care l-au ajutat.

Ajutorul și sfatul date de Aurelian Sacerdoțeanu arhiviștilor ieșeni în vederea evacuării arhivelor în Gorj s-au dovedit de mare importanță, salvându-se de la distrugere. De ce evacuate în Gorj? Pentru că zona aceasta nu se afla în calea trupelor străine. Căile de comunicație pe Valea Jiului, către Transilvania, nu erau încă realizate, nici pe calea ferată și nici pe șosea (aceasta se va construi abia în anii 1947-1948). De altfel, se știe că și tezaurul României a fost adăpostit în Gorj, la Tismana. Tot în Gorj s-a retras și regele Mihai imediat după înfăptuirea actului de la 23 august 1944.

În calitatea de director general al Arhivelor Statului, prof. Aurelian Sacerdoțeanu a instituit practica unui permanent dialog cu arhiviștii din teritoriu. Atunci nu erau ședințele de bilanț și nici convocările grupelor de învățământ profesional, iar telefonul era o raritate. S-a folosit, însă, calea scrisorilor. Aurelian Sacerdoțeanu a purtat corespondență mai ales cu șeful Arhivei de la Brașov – Stoide, și cu arhivistul Constantin Turcu de la Iași. S-a păstrat corespondența lui Constantin Turcu (nu numai cu Aurelian Sacerdoțeanu¹, ci și cu alte personalități ale vieții culturale). Este foarte interesant schimbul de opinii

¹ O parte din aceste scrisori au fost publicate în volumul *Aurelian Sacerdoțeanu. Corespondență (1928-1974)*, coordonator și studiu introductiv Corneliu-Mihail Lungu, București, Arhivele Naționale ale României, 2004.

pe probleme de istorie și de arhivistică între oameni cu aceleași preocupări, care aveau ce să-și comunice unul altuia.

Această categorie de documente – scrisorile – reprezintă un bogat izvor de documentare, ele lămurind diverse probleme sau completând informațiile istorice. Este adevărat că unele s-au publicat, mai ales ale scriitorilor, dar mai sunt încă multe nepublicate. Progresele realizate în domeniul mijloacelor de comunicare, mai ales telefonul, radioul, calculatorul (internetul), au făcut ca scrisorile să fie tot mai rar folosite și chiar să dispară. Se folosește telefonul ca mijloc de comunicare și urme scrise nu mai rămân.

Sunt unul din cei care regretă dispariția corespondenței ca mijloc de comunicare. Ceea ce nu se putea spune oficial se spunea prin scrisori. În liniștea camerei, la masa de lucru, se putea reflecta la unele probleme și așterne pe hârtie gândurile ce-l frământau pe om.

După anul 1950, Arhivele, care până atunci au depins de Ministerul Învățământului, au trecut în subordinea Ministerului de Interne. De asemenea, prin noua împărțire administrativ-teritorială s-au înființat raioanele și regiunile. Dacă Arhivele aveau până atunci doar câteva direcții regionale, după noile reglementări au fost nevoite să înființeze filiale în fiecare raion și servicii regionale la regiuni, să fie adunate de pe la creatorii de arhive arhivele mai vechi, depozitate, inventariate și date în cercetare. Se puneau câteva probleme care trebuiau rezolvate pentru a se aplica noile reglementări:

- localuri pentru Arhive. Nu s-au dat fonduri pentru construirea localurilor de Arhive și nici măcar pentru transportarea unor arhive de la instituții la filialele Arhivelor Statului;

- oameni care să lucreze în noile instituții de Arhive. Nu puteau fi încadrați oameni care să nu știe nimic despre Arhive. În această situație, au fost luați arhiviști de pe la fostele direcții zonale și repartizați la regiuni și raioane, unde urmau să transpună în practică hotărârea de înființare a filialelor raionale.

În acțiunea de mare răspundere ce viza formarea arhiviștilor s-a implicat total directorul general, Aurelian Sacerdoțeanu. Ca profesor la Universitate și la Școala de arhivistică, cunoștea mulți tineri care i-au fost studenți, dar și arhiviști de la direcțiile regionale, ba chiar și din cei care acum ocupau funcții în organele de partid și de stat, în raioane și regiuni și puteau să sprijine acțiunea.

În general, serviciile regionale s-au înființat pe structura fostelor direcții regionale. Aici, de bine, de rău, aveau și local și oameni. Mai greu era cu filialele în raioane. Prima măsură a fost alegerea și numirea câte unui arhivist la fiecare raion, care să se ocupe de organizarea filialei. Pe măsură ce se creau condiții, se hotăra înființarea filialei, cu statut de funcțiuni. În general, era un șef, un arhivist, un arhivar.

Printre cei care au fost atunci numiți a fost Dumitru Mândroceanu la Ploiești, Gheorghe M. Dăscălescu la Galați, Ion Mărcuș la Cluj, Alexandru

Bălintescu la Craiova, Ecaterina Zaharia la Ilfov, Aurel Corui la Timișoara, Ion Ranca la Mureș, Stoide la Brașov, Gheorghe Robu la Suceava, Octavian Rotaru la Hunedoara, Gheorghe Ungureanu la Iași, Mihai Gheorghiu la Bacău etc., toți cu experiență în munca din Arhive. Aceștia trebuiau să ajute pe cei ce au fost numiți să se ocupe de organizarea filialelor raionale. Dintre cei ce au pus atunci baza filialelor amintesc doar câțiva, pe care eu i-am găsit în funcție în 1962: Ana Ciornei, la Rădăuți, Constantin Gonciariu, la Focșani, Adrian Pricop, la Botoșani, Ion Rusu și Ioan Mureșan, la Bistrița-Năsăud, Nicolae Nistor, la Sibiu, Aurel Corui, la Timișoara, Nicolae Chipurici, la Mehedinți, Mariana Popa, la Târgu-Jiu, Corneliu Tamaș, la Râmnicu-Vâlcea, Gheorghe Mihai, la Slatina, Nicolae Mocioiu, la Brăila, Grigore Carabă și Tiberiu Moț, la Oradea.

În câțiva ani, atât filialele cât și serviciile regionale au fost completate și cu restul personalului. Mulți din arhiviștii încadrați atunci (între 1955-1960) au muncit toată viața în Arhive, unii ajungând chiar șefi de filiale. Îmi aduc aminte cu respect de mulți dintre aceștia: Vasile Căpâlnean, Ion Sabău, Vasile Schrek, Adalbert Balog, Koloman Oszoczi – la Maramureș; Ion Ranca, Alexandru Păl-Antal, Viorel Grama – la Mureș; Ioan Popovici, Mihai Apan, Ana Ilea, Veronica Covaci, Gheorghe Mudura – la Oradea; Andrei Caciora, Mircea Timbus, Ioan Popovici, Ștefan Marinescu – la Arad; Tiberiu Moț, Ewa Wetzler – la Timiș; Nicolae Chipurici, Mite Măneanu, Tudor Rățoi – la Mehedinți; Alexandru Bălintescu, Ilie Bogheanu, Ileana Petrescu, Ilie Vulpe, Viorica Cernătescu, Constantin Deca – la Dolj; Mariana Popa, Dan Neguleasa, Florina Popescu – la Gorj; Cornel Tamaș, Sergiu Purece, Petre Bardașu – la Vâlcea; Gheorghe Mihai – la Olt; Sperie, C. Florea, Violeta Sima, Teodor Mavrodin – la Argeș; Ecaterina Zaharia, Emilia Cohn, Vasile Manole, Nicolae Ajităriței – la Ilfov; Gheorghe Popa, Maria Georgescu – la Teleorman; Damian Ancu, Marian Georgescu – la Giurgiu; Mihai Rachieru, Florica Dumitrică, Elena Negulescu, Constantin Dobrescu, Ecaterina Hanganu – la Prahova; Constantin Condrea – la Târgoviște; Petre Căpățână – la Buzău; Gheorghe Dăsoălescu, Ionescu, Cezar Bejan, Alexandru Duță, Margareta Guziec – la Galați; Constantin Gonciariu, Victor Nămoșanu, Alexandru Temciuc – la Focșani; Costică Gârneață, Maria Moruzi – la Vaslui; Mihai Gheorghiu, Dumitru Zaharia, Enilia Chiriacescu, Vilică Munteanu – la Bacău; Gheorghe Ungureanu, Adrian Pricop, Gheorghe Balica, Aurel Gheorghiu, Dumitru Ivănescu, Rodica Anghel, Virgil și Ema Apostolescu, Virginia Isac – la Iași; Gheorghe Robu, Vasile Miron, Gavrilă și Sevastița Irimescu, R. Fraïtog, Mihai Ceașu – la Suceava; Simion Rață, Stela Giosan, Ștefan Cervatiuc – la Botoșani; Stoide, Tiberiu Coliban, Ștefan Suciu, Elisabeta (Dinu) Marin, Elena Moisuc și Dumitru Limona (ambii mutați la București), Gernot Nussbächer – la Brașov; Nicolae Nistor, Monica Vlaicu, Liliana Popa – la Sibiu; Octavian Rotaru, Ion Frățilă, Ion Cerghedean, Ștefan Marinescu, Vasile Ionaș, Viorel Vânătoru – la Deva; Ioan Pleșa – la Alba Iulia; Ionel Penea – la Zalău.

O parte însemnată dintre arhiviști, din cei cu vechime mai mare sau mai mică, au lucrat în Direcția Generală. Între aceștia: I. Fănuică, I. Șucu, Mihai Regleanu, Ion Camiănescu, Gheorghe Lăzărescu, Ovidiu Stănciulescu, Mihai Fănescu, Emil Vărtosu, Damian Bogdan, Ileana Leonte, Lucia Papadopol, T. Carapalea, Valeria Șindelar, Reghina Bauman, Cornelia Baravache (Crivăț), Sanda Bădărău, Iulia Gheorghian, Doina Duca (Tinculescu), Veronica Vasilescu, Maria Rănoiu, Traiana Murgan, Mihai Statie, Virgil și Constanța Tatomir, Viorica Micluția, Radu Ionescu, Maria Soveja, Constanța Negulescu, Florica Ranca, Andrei Virgil, Ștefan Stănciulescu, Nicolae Căpățână, Nicolae Ajităriței, Nicodim Unțanu, Elena Nicolaescu (Ostroveanu), Lidia Mihăilescu (Brânceanu), Voica Coman, Eugen Ulieru, Florea Boeraș, Emilia Poștăriță, Elena Iosefide, Vasile Nicula, Adrian Adamache, Cristina Dinu, Alecsenia Andone, Marioara Doncea, Sanda Racoviceanu, Valentina Costache, Virgiliu Z. Teodorescu, Tudor Mateescu, Sabina Spermezan, Mircea Paicu, Valeriu Veliman, Mihail Guboglu, Elisabeta Stancu, Maria Pârvulescu, Ștefan Hurmuzache, Mioara Tudorică, Rodica Mușetoiu, Silvia Vătafu-Găitan, Varvara Aioanei, Emilia Cohn, Florica Ranca, Ioana Alexandra Negreanu, Valeria Matei, Sanda Bădărău, Ileana Chirtu, Elena și Marcel-Dumitru Ciucă, Marin Radu Mocanu, Corneliu Mihail Lungu, Gabriela Birceanu, Natașa Popovici.

Unii dintre aceștia au ajuns în funcții de răspundere: Ileana Leonte, Maria Soveja, Radu Ionescu, Emilia Poștăriță, Nicodim Unțanu, Maria Pârvulescu, Alecsenia (Slivăț) Andone, Rodica Mușetoiu, Corneliu Mihail Lungu, șefi de serviciu; Ștefan Hurmuzache, redactor șef la „Revista Arhivelor”; Virgiliu Z. Teodorescu, Marin Radu Mocanu, Corneliu Mihail Lungu, Marcel-Dumitru Ciucă, directori, iar Corneliu Mihail Lungu, director general.

O remarcă în legătură cu cei ce au lucrat în Arhive în acea perioadă: marea majoritate, odată veniți în Arhive, au rămas aici până la ieșirea la pensie. Au lucrat în depozite aproape tot timpul, pentru că arhivele preluate de la instituții și întreprinderi în deceniile VI-VII ale secolului XX nu erau nici inventariate nici selecționate. Deși între timp au apărut instrucțiuni și norme de inventariere, selecționare etc., deoarece la instituții și întreprinderi nu erau arhivari, s-a preferat să se preia aceste arhive neinventariate și neselecționate, decât să se distrugă. Urmarea a fost că ani de zile s-a lucrat la o inventariere sumară, neefectuându-se toate operațiunile cerute de instrucțiuni și mai ales selecționarea, numerotarea fișelor etc. Trebuia cât mai repede făcută inventarierea, fie și sumară, și date dosarele sale în cercetare, la sălile de studii.

Ani de zile s-a lucrat în condiții necorespunzătoare, în încăperi cu igrasie. În puține locuri se mai văd și astăzi astfel de situații (la Deva, la Oradea, Caransebeș etc.) pentru că, între timp, s-au construit 25 de localuri noi pentru Arhive. Și totuși, arhiviștii n-au părăsit instituția, deși în învățământ sau în alte instituții ar fi găsit condiții mai bune.

Astăzi este ușor să se învinovătească munca „formală” făcută atunci, în condițiile arătate, care se resimte mai ales în evidența fondurilor. Astăzi, în noile clădiri și în depozitele încălzite, personalul lucrează în spații corespunzătoare, nu cum se lucra odinioară, într-o singură cameră, sau chiar în depozit, toți lucrând iarna îmbrăcați în palton.

Și personalul din Direcția Generală a avut condiții precare de muncă. Până prin anul 1960, depozitele, ca și birourile, erau în strada Arhivelor nr. 2, în incinta mănăstirii Mihai Vodă, sau în strada Romulus, în Țepeș Vodă, în Pantelimon sau Grivița, unde se încălzea doar o cameră. În 1960, s-a primit localul unde este și astăzi sediul Direcției Generale. Pentru o parte din personal s-au îmbunătățit condițiile de muncă, dar au rămas cei din depozitele exterioare tot cu condiții grele de muncă.

Munca grea, dificilă, din Arhive, a rămas în cele mai multe cazuri anonimă. Doar pe câte un inventar se mai găsește scris numele celui (celor) care l-a întocmit. De asemenea, unii arhiviști au lucrat la instrumente arhivistice de informare științifică, publicate – inventare, indici cronologici, cataloage de documente, îndrumătoare în Arhive, volume de documente – pe care sunt înscrise și numele lor. Unii au scris și au publicat articole în „Revista Arhivelor”. Sumarele fiecărui număr cuprind numele acestora.

Este greu să-mi aduc aminte numele tuturor celor pe care i-am cunoscut și cu care am lucrat. De aceea, îmi cer scuze de la colegii care nu-și regăsesc numele în aceste rânduri.

Mai adaug, pe lângă arhiviști, pe arhivari și șefii de depozite, personal cu studii medii, care au făcut, mai ales munca de depozit, în condiții grele. Ei au fost de un real folos, lor datorându-le ordinea existentă în depozite astăzi.

Una din problemele mari și grele a fost întocmirea actelor normative care să reglementeze munca de Arhivă. Tot profesorului Aurelian Sacerdoțeanu i-a revenit meritul de a direcționa și reglementa această activitate: mai întâi, inventarul general al Arhivei, apoi norme de inventariere și folosire și, în fine, elaborarea unui manual de arhivistică.

Unele îndrumări au fost publicate și în „Revista Arhivelor” ori în „Hrisovul”, publicații apărute mulți ani sub conducerea lui Aurelian Sacerdoțeanu.

Am dorit să evidențiez câteva aspecte din activitatea celui care a fost profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, în perioada de aproape 15 ani cât a condus Arhivele Statului, ca director general. A lăsat urme adânci în Arhive, a lăsat rețeaua de filiale pusă la punct, a lăsat norme și instrucțiuni, dar a lăsat și oameni înzestrați cu o bună pregătire și cu devotament pentru instituție. De aceea, noi, cei care l-am cunoscut și am beneficiat de colaborarea cu profesorul Aurelian Sacerdoțeanu îi purtăm un profund respect conducătorului și îndrumătorului nostru, om de înaltă valoare morală și profesională.